

ŞAMAXIDA TURİZMİN İNKİŞAFI (2003-2023-CÜ İLLƏR)

Zərifə Cavadova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

cavadova.zerife@mail.ru

***Açar sözlər:** İlham Əliyev, Şamaxı, turizm, turizm sənayesi, inkişaf*

Azərbaycanda turizmin inkişafı prioritet sahələrdən biri kimi böyük maraq doğurur. Prezident İlham Əliyev 2003-cü il prezident seçkilərində qalib gəldikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, turizm sektorunda da mühüm qərarların qəbul edilməsinə, tədbirlərin həyata keçirilməsinə nail olmuşdur. İqtisadiyyatımızın prioritet sahələrindən biri kimi turizmin inkişaf tendensiyası həm də regionlarda, o cümlədən Şamaxıda da özünü qabarıq şəkildə göstərmişdir. Bəhs olunan bu illər ərzində Şamaxıda yeni turizm infrastrukturunun yaradılması, turizm sektorunun inkişafına nail olmaqdan ötrü sahibkarların bu sahəyə cəlb edilməsi, reklam marketing işinin təşkili məqsədilə, ərazinin coğrafi mövqeyi, təbii şəraiti, təbiəti, mətbəxi, tarixi-mədəniyyət abidələri, turizm istirahət mərkəzləri haqqında məlumatlar toplanaraq sistemləşdirilmişdir. Şamaxıda təkcə yay və qış turizmi deyil, həm də kənd yaşıl turizmi də inkişaf etmiş, bu məqsədlə turistlərin cəlb edilməsi üçün müvafiq şərait yaradılmışdır. Bu isə regionlarda, o cümlədən Şamaxıda dövlət tərəfindən turizm sektoruna olan diqqət və qaygının nəticəsində mümkün olmuşdur.

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ШЕМАХЕ (2003-2023 ГГ.)

Зарифа Джавадова

***Ключевые слова:** Ильхам Алиев, Шемахи, туризм, туристическая отрасль, развитие*

Туризм как одно из приоритетных направлений вызывает в Азербайджане большой интерес. После победы на президентских выборах 2003 года президент Ильхам Алиев сумел принять важные решения и реализовать меры как в сфере туризма, так и во всех сферах. Как одно из приоритетных направлений нашей экономики, тенденция развития туризма также заметно проявилась в регионах, в том числе в Шемахе. В целях создания в эти годы в Шемахе новой туристической инфраструктуры, привлечения предпринимателей в эту сферу. Для достижения развития туристической сферы, а также для организации

рекламно-маркетинговой работы собраны и систематизированы сведения о географическом положении района, природных условиях, природе, кухне, памятниках истории и культуры, туристско-рекреационных центрах. В Шемахе развит не только летний и зимний туризм, но и сельский зеленый туризм, и с этой целью созданы соответствующие условия для туристов. Это стало возможным благодаря вниманию и заботе государства о туристической сфере в регионах, в том числе в Шемахе.

TOURISM DEVELOPMENT IN SHAMAKHI (2003-2023)

Zarifa Javadova

Key world: *Ilham Aliyev, Shamakhi, tourism, tourism industry, development*

Tourism is of great interest in Azerbaijan as one of the priority areas. After winning the 2003 presidential elections, President Ilham Aliyev, as in all areas, has achieved the adoption of important decisions and the implementation of measures in the tourism sector. The development trend of tourism as one of the priority areas of our economy has also been clearly manifested in the regions, including Shamakhi. During these years, information about the geographical position of the territory, natural conditions, nature, cuisine, historical and cultural monuments, and tourism recreation centers has been collected and systematized in order to create a new tourism infrastructure in Shamakhi, attract entrepreneurs to this field in order to achieve the development of the tourism sector, and organize advertising and marketing work. Not only summer and winter tourism, but also rural green tourism has developed in Shamakhi, and for this purpose, appropriate conditions have been created to attract tourists. This was possible as a result of the attention and care paid to the tourism sector by the state in the regions, including Shamakhi.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramında qarşıya qoyulmuş məsələlərin həllinə göstərilən diqqət bu gün ölkəmizin ən qabaqcıl məmləkətlər sırasına çıxmasına gətirib çıxarmışdır. Müasir dövrdə ölkəmizdə iqtisadiyyatın sürətlə inkişafı, dünya ölkələri arasında nüfuzunun yüksəlməsi ölkəmizə marağın artmasına səbəb olmuş, respublikamıza gələn əcnəbilərin ildən-ilə çoxalmasına, bir sözlə turizm fəaliyyətinin genişlənməsinə şərait yaratmışdır. Həmçinin Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən Dövlət Proqramları turizm sənayesinin inkişafına yol açmışdır. Bu sahədə qanunvericilik bazası yaradılmış, infrastruktur yenidən qurulmuşdur.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışından sonra cəmiyyət həyatının digər sahələri kimi həm də turizmin inkişaf etdirilməsi istiqamətində də mühüm islahatlar keçirilmiş və müvafiq qanunlar qəbul edilmişdir. Belə ki, 1999-cu il 4 iyun tarixli Azərbaycan Respublikasının “Turizm haqqında” Qanunu qəbul edilmiş və bu sahənin inkişafı üçün müvafiq şərait yaradılmasına nail olunmuşdur. Turizm sahəsində işlər Ulu Öndərin layiqli davamçısı cənab prezident İlham Əliyev tərəfindən də uğurla davam etdirilmişdir. Belə ki, Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il tarixli qərarı ilə təsdiqlənmiş “Turist-ekskursiya xidmətlərinin sertifikatlaşdırılması qaydası” sənədlərinin qəbulu respublikada turizm işinin təşkilində normativ hüquqi baza rolunu oynamışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2010-cu il 6 aprel tarixli sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nı təsdiq etmişdir. Dövlət Proqramının məqsədi turizm infrastrukturunu beynəlxalq tələblər səviyyəsində qurmaq, beynəlxalq təcrübədən istifadə etmək və turizm sahəsini əhatə edən xidmət sahələrinin keyfiyyətini artırmaq olmuşdur.

Turizm sahəsi həm də regionların inkişafı, ölkənin iqtisadi potensialının möhkəmlənməsi üçün, Azərbaycanın imici, dünyaya integrasiyası üçün çox mühüm bir vasitədir. Bu baxımdan da turizm sahəsində həyata keçirilən tədbirlər respublikanın digər bölgələri kimi həm də Şamaxıda da müsbət nəticəsini vermiş, burada beynəlxalq səviyyəli turizm infrastrukturun yaradılmasına imkan yaranmışdır. Bölgənin təbii-coğrafi şəraiti də burada turizmin hərtərəfli inkişafında mühüm rola malik olmuşdur. Burada turizmin inkişafı üçün region daxili komplekslər-infrastruktur, rekreasiya obyektlərinin istifadəyə verilməsi də əlverişli coğrafi şəraitlə bağlı olmuşdur. Coğrafi şəraitlə yanaşı bölgənin istər dövlət, istərsə də yerli əhəmiyyətli tarix və mədəniyyət abidələri turizmin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir və bu ərazidə turizm potensialının artımına səbəb olmuşdur.

Respublikaya gələn turist axınının çoxalmasında Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramlarına uyğun olaraq burada müasir standartlara uyğun turizm obyektlərinin istifadəyə verilməsi və turizm sənayesinin inkişafına müvafiq şərait yaradılması da təsir göstərmişdir. Bölgənin turizm sənayesinə turist təşkilatlarının fəaliyyəti, müxtəlif sərnişin nəqliyyatı növlərinin xidməti, yerləşdirmə və iaşə vasitələri, rekreasiya, mədəni xidmətlər, idman tamaşaları, əyləncəli xidmət və köməkçi xidmətlər də daxildir. Hələ 2004-cü ildə regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il 16 iyul tarixli 97 sayılı qərarı ilə “Turist ekskursiya xidmətlərinin sertifikatlaşdırılmasının keçirilməsi” qaydaları da təsdiq edilmişdir. Bununla yanaşı Şamaxıda yeni turizm infrastrukturunun yaradılması, turizm sektorunun inkişafına nail olmaqdan ötrü sahibkarların bu sahəyə cəlb edilməsi, reklam marketing işinin təşkili məq-

sədiylə, ərazinin coğrafi mövqeyi, təbii şəraiti, təbiəti, mətbəxi, tarixi-mədəniyyət abidələri, turizm istirahət mərkəzləri haqqında məlumatlar toplanaraq sistemləşdirilmişdir.

2011-ci ilin “Turizm ili” elan edilməsi ilə ölkədə bu sahəyə olan diqqət və qayğı daha da çoxalmışdır. Bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün Azərbaycan Respublikası Turizm və Mədəniyyət Nazirliyi Ümumdünya Turizm Təşkilatı, Avropa Şurası, İslam Konfransı Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi Turizm Şurası, GUAM, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və s. kimi beynəlxalq təşkilatlarda əlaqələrini gücləndirmişdir. Bu isə Azərbaycan dövləti tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində bölgəyə turist axınının gücləndirilməsinə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 20 noyabr 2012-ci ildə “Azərbaycan Respublikasına gələn əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə viza rəsmiləşdirilməsi sahəsində təxirəsalınmaz tədbirlər haqqında” sərəncam imzalamışdır. Onun icrasının təmin edilməsi məqsədilə 15 mart tarixindən elektron viza sisteminin tətbiqinə başlanılmışdır [1, s.359]. Bununla ölkəmizə və bölgəyə gələn turist sayında da artım müşahidə olunmağa başlanmışdır. 2012-ci il ərzində bölgənin mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrində yerləşdirilmiş şəxslərin sayında da fərqlər nəzərə çarpmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı il 29 mart tarixli “Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin strukturunun təkmilləşdirilməsi haqqında” Sərəncam imzalamışdır. 2014-2018-ci illərdə bölgədə fəaliyyət göstərən turizm obyektlərindəki xidmət səviyyəsinin araşdırılması məqsədiylə müvafiq qurumlar tərəfindən monotoriqlər keçirilmiş, Bakı şəhərində keçirilən “AITF” beynəlxalq turizm sərgisində bölgənin turizm potensialını əks etdirən stendlər təşkil olunmuş və turizm mərkəzləri geniş təbliğ olunmuşdur. Çünki, daha çox turist cəlb edilməsi üçün müvafiq təbliğatlar aparılması da mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu məqsədlə sərgilərin keçirilməsi, təbliğatın aparılması da vacib amillərdəndir. Buna görə də “turizm sənayesi artıq dünyada ən gəlirli və perspektivli sahəyə çevrilmişdir. Rayonumuzda da getdikcə turizm infrastrukturu möhkəmlənməkdədir. 2011-ci il aprelin 28-dən 30-dək Bakı sərgi mərkəzində gerçəkləşən “Beynəlxalq turizm və səyahətlər” və “Ümumrespublika daxili turizm” sərgilərində Şamaxının turizm imkanları yüksək səviyyədə nümayiş etdirilmişdir” [6, s.14].

Yaradılmış turizm-istirahət mərkəzləri, otellər, müalicəvi sağlamlıq mərkəzləri bölgədə turizmin inkişafında əsas rol oynamışdır. Bu məqsədlə Şamaxıda yeni turizm obyektlərinin tikilməsi işi davam etdirilmişdir. O cümlədən, 2012-ci ildə Şamaxı şəhərində müasir “Şirvan” mehmanxanası tikilərək turistlərin və qonaqların istifadəsinə verilmiş, “Şərədil” istirahət mərkəzində 5 ulduzlu otelin, “Fəxriguşə” istirahət mərkəzinin bazasında müasir standartlara cavab verəcək yeni turizm obyektinin tikintisi davam etdirilmişdir. 2012-ci ilin

aprel ayında da Bakı şəhərində davam edən Beynəlxalq turizm və səyahətlər , ümumrespublika daxili turizm sərgilərində Şamaxı rayonu turizm imkanlarını nümayiş etdirmişdir” [7,s.18].

Şamaxının zəngin təbii ehtiyatları imkan vermişdir ki, burada ekoturizm, kənd turizmi, etnoqrafik turizm, mədəni turizm və idman turizmi inkişaf etdirilmiş olsun.Şamaxıda həm yay, həm qış turizmi , eləcə də kənd yaşıl turizminin də inkişafı üçün dövlət tərəfindən müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir.Bu məqsədlə mehmanxanaların tikintisi, yolların çəkilməsi, müvafiq işlərin həyata keçirilməsi üçün dövlət tərəfindən tədbirlər görülmüşdür. O cümlədən, “2013-ci ildə Şamaxı rayonunda 25 mehmanxana və mehmanxana tipli obyekt qeydə alınmışdır. Şamaxı-Avaxıl avtomobil yolunun yenidən çəkilməsi,743-cü ildə inşa olunmuş tarixi memarlıq abidəsi Şamaxı Cümə məscidinin təmir-bərpa və Şamaxı astrofizika Resədxanasının təmirdən sonra istifadəyə verilməsi Şamaxıya böyük turist axınına səbəb olmuşdur. 2013-cü ildə “Şərədil”istirahət mərkəzində 5 ulduzlu otelin , “Fəxrquşə”istirahət mərkəzinin bazasında müasir standartlara cavab verəcək yeni turizm obyektinin tikintisi davam etdirilmişdir. 2013-cü ildə Şamaxıya 80 min nəfərdən yuxarı turist gəlmişdir”[5, s.3].

2010-2015-ci illərdə Şamaxıya turizm axını,gecələmələrin sayında da müəyyən fərqlər olmuşdur. Bunu aşağıdakı cədvəldən də görmək olar:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin sayı ,vahid	24	24	24	23	23	22
Nömrələrin sayı ,vahid	240	240	240	233	322	297
Birdəfəlik tutum ,yer	556	556	556	538	739	704
Yerləşdirilmiş şəxslərin sayı,nəfər	2670	6288	4695	3364	8252	5968
Gecələmələrin sayı,adam-gecə	4687	10796	11591	13095	13382	13076

[2, s.815].

Şamaxıda yay aylarında turizm sahəsində aktivlik müşahidə olunsa da, burada qış turizmi də özünəməxsus yer tutur. Ən çox Yeni il ərəfəsində tətillə çıxanlar qış turizm komplekslərinə üz tuturlar. Təbii ki, fəslin iqlim normalarına uyğun keçməsi də burada əsas faktorlardan biridir. Havanın qarlı olacağı vaxtlarda bölgələrə,o cümlədən Şamaxıya üz tutanların sayı çox olur. Belə yerlərdən biri də Şamaxıdakı Pirqulu ərazisidir. Aparılan müşahidələr və

qiymətləndirmələr göstərir ki, Şamaxıya gələn turistlərin əksəriyyəti dağ massivində, şəhər mərkəzindən 14 km şimalda yerləşən Pirquluya üz tutur. Çünki qış aylarında bu yerlər daha cəlbedici olur. Ona görə də turistlərin çoxu burada fəaliyyət göstərən otel və istirahət mərkəzlərinin xidmətlərindən yararlanmaga üstünlük verir. Dəniz səviyyəsindən 1400 m yüksəklikdə yerləşən Pirqulu qış turizmi üçün ideal potensiala malik ərazi hesab olunur. Xizəkçilik üçün keyfiyyətli sayılan qar turistləri, qonaqları həmişə cəlb edir. Bu da turizm və idmanın qış növləri üçün əlverişlidir.

Öz istirahətini təbiətin qoynunda keçirmək istəyənlər üçün vətənimizin səfali rayonlarından olan Şamaxıda dövlətin diqqət və qaygısı sayəsində hər cür şərait yaradılmışdır. Belə ki, AMEA Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası öz cazibədar təbiəti, xoş mühiti ilə hər kəsin, turistlərin möhtəşəm istirahəti üçün hər cür imkana malikdir. Ailəvi istirahət üçün rəsədxananın ərazisində sıx meşənin qırağında yerləşən kotejlər qonaqlara xoş əhval-ruhiyyə bəxş edir, mütəşəkkil infrastruktura və müasir şəraitə malik kotejlərdə təbiət və dağ mənzərələri müşahidə olunur. Rəsədxananın ərazisində muzey, restoran və park da mövcuddur ki, qonaqlar gündüzlər meşə gəzintisinə gedə, axşam teleskop vasitəsilə səma cisimlərini müşahidə etmək imkanı əldə etmiş olurlar.

“Şamaxıda turistlərin üz tutduğu məkanlardan biri də Qaleybugurd kəndidir. 2386 ha sahəsini əhatə edən Qaleybugurd nümayəndəliyi səfali və yerli resurslarla zəngin bir ərazidə yerləşir. Burada həm də turizmin inkişaf etdirilməsi üçün şərait vardır [8, s.2]. Bugurt qalası da bu ərazidə yerləşir. Qala Şamaxı şəhərindən 20 km şimal-qərbdə Qəleybuğurt kəndi yaxınlığındakı dağın zirvəsində yerləşir. Qala hələ Monqol işğalları dövründə Şirvanşahın sığınacaq yeri olmuşdur. Şirvanşah Keyqubad və Kavus dövründə də istifadə olunmuşdur. 1509-cu ildə I Şah İsmayıl Şirvana hücum edəndə Şirvanşah Şeyxşah Buğurt qalasında müdafiə olunmuşdu. 1518-ci ildə Səfəvi qoşunları Əlqas mirzə Səfəvinin başçılığı ilə Şirvana hücum etmişdi. Buğurt qalasına çəkilən Şahrux və vəkil Hüseyn bəy bir neçə ay Səfəvilərə müqavimət göstərə bilmişlər. Qala yerləşən dağı cənubdan Qız qalası və Cəngi dağları, şərqdən Tənə dağı və Alçalı pir meşəsi, şimaldan Ülgüc dağı, qərbdən Qaladərəsi əhatə edir. Yay aylarında, hətta qışda da qar bol olduğundan həmişə diqqət mərkəzində olan ərazilərdən biridir. Buranın təbiəti, abidələr, tarixi mədəniyyət abidələri istirahət etmək istəyənlər, turistlər üçün çox əlverişlidir.

Turizm sənayesi artıq dünyada ən gəlirli və perspektivli sahəyə çevrilmişdir. Rayon üçün də bu sahə gəlirli olduğundan turistlərə xidmət üçün rayonun Pirqulu zonasında müasir standartlara cavab verəcək yeni turizm obyektləri tikilmişdir. 2015-ci il məlumatına əsasən Şamaxıda 986 yerləşmə yeri olan 24 mehmanxana və mehmanxana tipli obyekt qeydə alınmışdır. Təsədüfi deyildir ki, son illərdə rayona gələn turistlərin sayı da sürətlə artmışdır. Belə ki, 2015-ci ildə rayona gələn turistlərin sayı 90420 nəfər olmuşdur ki, bu da ötən

illə müqayisədə 5170 nəfər çox olmuş ,turistlərdən 22402 nəfəri isə xarici turistlərdən ibarət olmuşdur.” [9,s.18].

“2020-ci ilin qışında Şamaxıda turistlərin ,istirahətə gələnlərin rahat, təhlükəsiz və yadda qalan günlər keçirməsi,dincəlməsi,əylənməsi üçün turist qəbul edən (Hotel və İstirahət Mərkəzlərində) obyektlərdə öncədən böyük hazırlıq işləri görülmüşdü.Qış tətili günlərində rayon ərazisində yerləşən bütün hotel və İstirahət mərkəzlərində 100% dolum müşahidə olunmuşdur. Buından əlavə kənd yerlərində evlərdə də qalan turistlər də çox olmuşdur. Onlar Çuxuryurd, Nagaraxana, Məlhəm, Avaxıl və Dəmirçi kəndlərində qalmaga üstünlük vermişdilər [10, s.10].

Şamaxıya gələn xarici turistlərin adi günlərdən çox bayram günlərində daha çox olması da müşahidə olunmuşdur. Onlar əsasən Rusiyadan, BƏƏ-dən, Türkiyədən, Asiya və MDB ölkələrinin vətəndaşları idilər. Xarici turistlər tətıl günlərində Astrofizika rəsədxanası, Dəmirçi kənd turizm kompleksi, Şamaxı Cümə məscidi, Yeddi Gümbəz abidəsi, Şahxəndan türbəsi və eləcə də təbii mənzərəli yerlərlə böyük maraqla tanış olmuş, müxtəlif tikililərə üstünlük vermişdilər. Ötən ilin sonlarında əvvəlki ildəki illə müqayisədə, yəni 2020-ci ilin əvvəllərində rayona turist sayının 7 % artdığı məlum olmuşdur .

Şamaxıya gələn turistlərin əksəriyyəti daha çox Şamaxıda olan qədim və orta əsrlərə aid olan abidələri görmək ,tarixləri haqqında müvafiq məlumatlara malik olmaq istəyirlər. Müxtəlif günlərdə bölgəyə gələn turistlər tarixi abidələrə daha çox maraq göstərirlər. Şamaxıda tarixi abidələrin olması da buraya olan marağın artmasına səbəb olmuşdur. Dövlət tərəfindən bütün bunları nəzərə alaraq mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Nəticədə Şamaxı rayonun ərazisində 1 dünya, 23 ölkə,47 yerli əhəmiyyətli abidə qeydə alınmışdır. Son dövrlərdə 23 yeni abidə aşkarlanmışdır.Rayonun ərazisində mövcud olan abidələr 7 abidə mühafizəçisi tərəfindən qorunur. Cari ilin may ayında isə Mirzə Ələkbər Sabirin Yeddi Gümbəz qəbristanlığında yerləşən qəbrüstü abidəsi (inventar nömrəsi 5685)sökülmüş və yenidən bərpa olunmuşdur [11.s.17].

Şamaxıya gələn turistlərin istirahəti üçün də müvafiq şərait yaradılmışdır. Belə ki,Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirinin 24 may 2016-cı il tarixili 189 nömrəli əmrin icrasını təmin etmək məqsədilə Şamaxı rayon Mədəniyyət şöbəsində turizm müəssisələrinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi, rayona gələn yerli və xarici turistlər üçün yay mövsümündə mədəni xidmətlərin təşkili məqsədilə plan-qrafik tərtib edilmişdir. Plan-qrafikə uyğun olaraq yerli əhali və turistlər üçün gündəlik Heydər Əliyev parkında, Heydər Əliyev mərkəzində konsertlər,aşıq gecələri.əyləncəli proqramlar.yerli rəssamların rəsm əsərləri,sənətkarların əl işlərindən ibarət sərgilər təşkil olunmuşdur.” [12,s.17]. 2016-cı il məlumatına əsasən “Şamaxıda həmin vaxt beş ulduzlu üç otel,21 turist istirahət mərkəzi fəaliyyət göstərmişdir. Şamaxıda yay və qış turizmi ,kənd yaşıl turizmi,idman,dini turizm,astro turizminin

inkişaf etdirilməsi nəticəsində isə rayona gələn turistlərin sayının günbəgün arması müşahidə olunmuşdur. 2016-cı ilin birinci yarısında Şamaxıya 32004 nəfər turist gəlmişdir.” “[13, s.11].

Şamaxı Cümə məscidi Şamaxıya üz tutan turistlərin ən çox olduğu bir məkandır. Şamaxı Cümə məscidi Heydər Əliyev Fondunun “Tolerantlığın ünvanı – Azərbaycan” layihəsi çərçivəsində əsaslı təmir olunmuşdur. Bərpa və yenidənqurma işlərinə 2010-cu ilin martında başlanılmış və 2013-cü il mayın 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev məscidin açılış mərasimində iştirak etmişdir. Ümumi sahəsi bir hektara yaxın olan məscidin ilkin görkəminə qaytarılması üçün bərpa və yenidənqurma işləri zamanı Şirvan memarlıq məktəbinin ənənələrinə maksimum diqqət yetirilmişdir. Minarələrinin hündürlüyü 36,4 metr olan məscidin giriş, orta böyük, həmçinin sağ və sol günbəzləri nəfis şəkildə bərpa olunub. Orta salon milli memarlıq üslubunda yenidən qurulmuşdur. Burada eyni vaxtda 1500 nəfər ibadət edə bilər. İkimərtəbəli inzibati binanın sahəsi 804 kvadratmetrdir. Məsciddə konfrans salonu, zəngin kitabxana yaradılmışdır. 520 kvadratmetrlik məişət binasında 250 nəfərlik mərasim salonu və müasir avadanlıqla təchiz edilən mətbəx yerləşir. Şamaxı Cümə Məscidi Dövlət Tarix-Memarlıq abidəsinin ətrafında qədim hücrələr də bərpa olunmaqla əsaslı abadlıq işləri aparılmışdır. Azərbaycan ərazisində, bütövlükdə Cənubi Qafqazda və Yaxın Şərqdə ən qədim müsəlman məbədlərindən olan Şamaxı Cümə məscidi Xəlifə Xəlid ibn Vəliyədin dövründə onun qardaşı Müslüm ibn Vəliyədin Azərbaycana gəlməsinin şərəfinə 743-cü ildə inşa olunmuşdur. Bəzi mənbələrə görə, Xilafət ordularının məğlub etdiyi Xəzər xaqanı məhz bu məsciddə islam dinini qəbul etmişdir. 1859-cu ildə Qafqazın ən böyük quberniyalarından olan Şamaxıda baş verən dağıdıcı zəlzələ şəhəri alt-üst etdiyindən quberniyanın mərkəzi Bakıya köçürülmüşdür. Zəlzələdən sonra məscidin bərpası əslən Şamaxıdan olan Qasım bəy Hacıbababəyova həvalə edilmişdir. 1902-ci ildə baş verən növbəti zəlzələ zamanı da məscid dağılmamışdır. Bundan sonra məscidin bərpasının əvvəlki özü üzərində aparılmasına qərar verilmişdir. Bərpa işlərini əvvəl memar Zivərbəy Əhmədbəyov, sonra isə polşalı memar-mühəndis İozef Ploşko aparmışdır. Ploşkonun bir qədər fərqli və orijinal layihəsi əsasında aparılan bərpa işləri başa çatdırılmamışdır.

Şamaxıya gələn turistlərin əksəriyyəti daha çox Şamaxıda olan qədim və orta əsrlərə aid olan abidələri görmək, tarixləri haqqında müvafiq məlumatlara malik olmaq istəmişdilər. Müxtəlif günlərdə bölgəyə gələn turistlər tarixi abidələrin öyrənilməsinə daha çox maraq göstərmişlər.

“Qədim tarixə, füsunkar təbiətə, əlverişli iqlim şəraitinə malik, özünə-məxsus adət ənənələri, milli mətbəxi ilə məşhur olan Şamaxı bütün fəsillərdə yerli və xarici turistləri daim özünə cəlb edir. Şamaxıda son illər müasir turizm infrastrukturunun yaradılması istiqamətində görülən işlər, ənənəvi olaraq hər il

keçirilən respublika səviyyəli tədbirlər, turistlərin bu qədim diyara olan marağını daha da artırmışdır. Turizm istirahət mərkəzləri otel və mehmanxanalarla yanaşı fərdi evlərdə qalmaq istəyənlər üçün də hər cür şərait yaradılmışdır. Bundan əlavə yeni turizm obyektlərinin yaradılması istiqamətində də işlər aparılmaqla turistlərə göstərilən xidmətin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə əməkdaşlar üçün xüsusi təlimlər də keçirilir ki, bu da turistlərə daha mədəni və səviyyəli xidmət göstərilməsi istiqamətində əhəmiyyət kəsb etmişdir. İlin hər fəslində turistlərin cəlb edilməsi və onların istirahətlərinin səmərəli keçməsi üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Yay turizm mövsümündə yerli əhali və turistlər üçün gündəlik Heydər Əliyev parkında ,otellərdə və istirahət mərkəzlərində müxtəlif əyləncəli proqramlar, sərgilər, konsertlər təşkil edilmişdir. Hazırda Şamaxı rayonunun ərazisində üç beş ulduzlu otel, 22 istirahət turist mərkəzi mövcuddur. Son vaxtlar bölgənin füsunkar guşəsində “Dəmirçi”istirahət mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır. “Pirqulu”otelinin tikintisi isə davam etdirilir. Təsədüfi deyildir ki, ötən il Şamaxıya 90422 nəfər yerli və xarici turist gəlmişdir halda cari ilin on bir ayında gələn turistlərin sayı 94700 nəfər olmuşdur. Təkcə yay turizm mövsümündə rayonumuza 67352 nəfər yerli və xarici turist gəlmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2016-cı ilin sentyabrın 1-də imzaladığı “Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” sərəncamı respublikamızda , o cümlədən Şamaxıda da bu sahənin daha dinamik inkişafına yeni imkanlar açmışdır. Şamaxıda ümumiyyətlə yay və qış turizmi, kənd yaşıl turizmi, idman, dini turizm, astro turizm ,ovçuluq turizmi də inkişaf etdirilir.

Şamaxı rayonu beynəlxalq və ölkə standartlarına cavab verən turist xidmət göstəricilərinə, yerli və xarici qonaqlar qəbul etmək imkanına malik olmuşdur. Belə ki, hələ 2018-ci ildə Şamaxı rayonunun ərazisində 3 beş ulduzlu otel, 22 istirahət-turist mərkəzi mövcud olmuşdur. Turistlərin cəlb edilməsi istiqamətində də işlər davam etdirildiyindən 2017-ci ildə Şamaxıya 114500 nəfər turist gəlmişdir ki, onların da 77000-i yerli, 37500 nəfəri isə xarici turistlər olmuşdur. Pirqulu zonasında müasir standartlara cavab verəcək yeni üç ulduzlu və beş ulduzlu otellərin tikintisi isə davam etdirilmişdir.

Respublikamızın bütün bölgələrində turizm obyektlərinin yaradılması kompleks xarakter daşımışdır. Bu komplekslərdən biri də rayonun Dəmirçi kəndində yaradılmışdır. Cənab Prezidentin göstərişi ilə ölkəmizin ən qədim dini ocaqlarından olan 755-ci ildə inşa edilən Dəmirçi məscidi bərpa olunmuş ailə biznesinin qurulması və bu biznesdən alınan məhsulların satışını nəzərdə tutan Prezident yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin nəzdində yaradılmış “ABAD” publik hüquqi şəxsin fəaliyyəti üçün şərait Müasir dövrdə ekoturizmin geniş yayılmış növlərindən biri də safari turizmidir. Ölkəmizin müxtəlif guşələrində xüsusi mühafizə

olunan təbiət əraziləri – milli parklar, qoruqlar xarici turistlərin belə turlara cəlb edilməsində mühüm rol oynayır. Ərazisinin böyüklüyünə eləcə də heyvanlarının sayının və növünün çox olmasına görə Şamaxı Safari Parkı nəinki Azərbaycanda, ümumiyyətlə Qafqazda yeganə və tək hesab edilən parkdır. Şamaxı Safari Parkı “Azərbaycanda ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”dəki tapşırıqlara uyğun olaraq yaradılmışdır. Ümumi ərazisi 1200 hektar olan parkın 830 hektarıq hissəsi beynəlxalq standartlara uyğun formada çəpərlənmiş, Latviya, Polşa, Slovakiya, Çexiya və Macarıstandan gətirilən nəcib maral, xallı maral, Altay maralı, muflonlar yəni, dağ qoyunları alkapa, lama və zubrların genetik qiymətli heyvanlar kimi xüsusi mühafizə olunan əraziyə buraxılması təmin edilmişdir. Görülən seleksiya və baytarlıq tədbirləri nəticəsində bu heyvanların sayı iki dəfəyə yaxın artırılmışdır. Parkın ərazisində inzibati bina və qonaq evi də inşa olunmuş, inzibati bina və qonaq evinin ərazisində geniş abadlıq işləri aparılmışdır.

Bu gün safari turizmi ovçuluq və ya fotoovçuluq, balıq tutmaq, açıq məkanda təbii halda heyvanları müşahidə etmək məqsədilə təşkil olunan turizm növü kimi məşhurdur. Son dövrlər sırf fotosafarilər üstünlük təşkil edir. Azərbaycanda, o cümlədən Şamaxıda da fotosafari turlarının həyata keçirilməsi üçün geniş imkanlar vardır. Ölkəmizin müxtəlif guşələrində, həmçinin Şamaxıda xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri-milli parklar, qoruqlar xarici turistlərin belə turlara cəlb edilməsində mühüm rolə malikdir.

Azərbaycan respublikasının Prezidenti İlham Əliyev qeyd etmişdir ki, “Turizmin inkişafı sürətlə getməlidir. Nə qədər çox turist gəlsə, o qədər də çox adam Azərbaycanı tanıyacaq və turistlər ölkəmizə valyuta gətirəcəklər. Azərbaycanın turistləri maraqlandıran ənənəvi sənət növləri də inkişaf etdirilməlidir, o cümlədən xalçaçılıq. Bu bizim böyük sərvətimizdir” [4, s.182]. Bu məqsədlə həmçinin Dəmirçi kəndində də Şamaxı Tarix - Diyarşünaslıq Muzeyinin eksponatlarından ibarət sərgi açılmış və xalçanın toxunub turistlərə satılması üçün “Azər xalça” ASC-yə də yer verilmişdir.”

XIX əsrlərə aid olan yeddi günbəz abidələri, Pir-Mərdəkan xanəgahı, Göylər kəndindəki XII əsr kurqanları, VIII-XV əsrlərə aid Gülüstən qalası və ən nəhayət, XII-XV əsrlərə aid Qaleyi-Bugurd qalası (Bugurd qalası da deyilir) turistlərin, qonaqların yaddaşında unudulmaz səhifələrə çevrilmişdir.

2020-ci ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə yerləşdirilmiş şəxslərin sayı 8364 nəfər olmuşdur. Bu göstərici keçən ilin müvafiq dövründən 13256 nəfər və yaxud 61,3 faiz azdır ki, azalmanın başlıca səbəbi isə Pandemiya ilə əlaqədar turist fəallığının olmamasıdır. Həmin müəssisələrdə yerləşdirilmiş vətəndaşların 8059 nəfərini Azərbaycan vətəndaşları, 305 nəfərini isə xarici ölkə vətəndaşları təşkil etmişdir.

2020-ci ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin məhsul (xidmət) satışından əldə olunan ümumi gəlirləri 2347,5 min manat təşkil

etmişdir ki, bu da keçən ilin müvafiq dövründən 3307,5 min manat və yaxud 58,5 faiz az olmuşdur [3,s.9-10]. “Ölkəmizdə turizm infrastrukturunu formalaşmış və Dövlət tərəfindən turizm sektoruna dəstək verilməsi nəticəsində turizmin inkişafına əlverişli iqtisadi mühit yaranmışdır.2020 ci ildə Şamaxı rayonunda 25 mehmanxana və mehmanaxana tipli müəssisələr qeydiyyatda olsa da faktiki olaraq cari ildə cəmi 23 mehmanxana və mehmanaxana tipli müəssisələr fəaliyyət göstərmişdir. Qalan 2 müəssisə fəaliyyətini müvəqqəti olaraq dayandırmış, 1 müəssisə isə tamamilə sökülərək ləğv olunmuşdur. Bu nömrələrin sayı 366 vahid olmuşdur. Həmin nömrələrdə yerlərin sayı (birdəfəlik tutum) 841 çarpayı-yerdən ibarətdir. Həmin müəssisələrin əsas hissəsi rayonun dağlıq hissəsi olan Pirquluda yerləşir.

2020-ci ildə mehmanxana və mehmanaxana tipli müəssisələrdə gecələmələrin sayı 8560 adam gecə olmuşdur. Bu göstərici keçən ilin müvafiq dövründən 15475 adam, gecə və yaxud 35.6 faiz çoxdur. Cari ildə gecələmələrin 8350 gecəsi Azərbaycan vətəndaşları tərəfindən , 310 adam gecəsi isə xarici ölkə vətəndaşları tərəfindən olmuşdur. Həmin dövrdə nömrələrdən 10145 nömrə -gün istifadə edilmişdir.

2020-ci ildə aylar üzrə yerləşdirilmiş şəxslərə və gecələmələrə nəzər salsaq ən yüksək göstərici iyul və avqust aylarında olmuşdur. Şamaxının iqlim şəraiti əlverişli olduğundan buraya gələn turistlər və qonaqlar ildən ilə çoxalmaqdadır. Lakin pandemiya vaxtlarında bu sahədə də azalmalar məlim səbəblərdən olmuşdur.

2020-ci ildə mehmanxana və mehmanaxana tipli müəssisələrin məhsul (xidmət) satışından əldə olunan ümumi gəlirləri 2347,5min manat təşkil etmişdir ki, bu da keçən ilin müvafiq dövründən 3307,5 min manat və yaxud 58,5 faiz azdır. Əldə olunan gəlirin 537,3 min manatı yerləşdirmə xidmətlərindən (nömrələrin satışından), yəni keçən ilin müvafiq dövründən 1253, 8min manat az, 1786,9 min manatı iaşə xidmətlərindən , yəni keçən ildəkindən 2015,7min manat və yaxud 47 faiz az, qalan 23,5min manatı isə digər xidmətlərdən daxil olmuşdur.

2020-ci ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə xidmətə çəkilən xərclər 2376,6 min manat olmuşdur. Bu göstərici keçən ilə nisbətən 2499,1 min manat azdır. Çəkilən xərclərin 858,2 minmanatı içkilərin və yeməklərin hazırlanması üçün istifadə olunan ərzaq məhsullarının alınmasına, 37,4 min manatı yanacaq və enerji xərcləri, 5,7 min manatı suyun alınması xərcləri, 1055\$6 min manatı əmək haqqı xərcləri, 17,8 min manatı əsas vəsaitlərin təmirinə çəkilən xərclər, 216,9 min manatı yerli büdcəyə ödənilən ödənişlər, 10,8 min manatı reklam və 31,1 min manatı isə digər xərclərdir.

2020-ci ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə yerləşdirilmiş xarici ölkə vətəndaşlarının sayı 305 nəfər,keçən ilin müvafiq dövründən 2543 nəfər az, gecələmələrin sayı isə 310 gecə olmuşdur ki, bu da

keçən ilə nisbətən 2940 gecə azdır. Həmin xidmətə xarici ölkə vətəndaşları tərəfindən 25,5 min manat məbləğində pul ödənilmişdir ki, bu da keçən ilin müvafiq dövründəkindən 936,0min manat azdır. Bir işçiye düşən orta aylıq əməkhaqqı 494,0 manat olmuşdur. Bu göstərici keçən ilin müvafiq dövründəkindən 61,8 manat azdır. Qeyd edək ki, həmin işçilərdən 14 nəfəri turizm istisası üzrə təhsil almış işçilərdir. 2019-cu ildə fəaliyyət göstərən mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin 3-ü 5 ulduzlu müəssisələrdir. Həmin müəssisələrin 6-sı hüquqi müəssisələr olmuşdur.

Şamaxıya gələn turistləri həm də Şamaxının bənzərsiz bulaqları, o cümlədən Əngixaran bulagı da çox maraqlandırır. Onları cəlb edən amillərdən biri də Şamaxının milli mətbəxidir. Şamaxı-Pirqulu, Şamaxı-Şərədil, Şamaxı-Kələxana turist marşrutları ilə rayonun füsunkar təbiəti, tarixi-memarlıq abidələri ilə tanış olmaq, əsaslı təmir tikinti işlərindən sonra Astrofizika Rəsədxanasında teleskopla ulduzlar aləmini seyr etmək də hər bir turist üçün çox maraqlıdır. Bütün bunların gerçəkləşdirilməsi üçün isə şəraitin yaradılması dövlət tərəfindən həyata keçirir. Nəticədə isə turizm sektoru regionlarda da inkişaf etdirilir. Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının iki il sürən mənfi təsirindən sonra ölkəmizdə də turizm sektorunda bərpa prosesi başlamışdır. Nəticədə 2022-ci ilin 4 ayında ölkəyə gələn turistlərin sayı ötən ilin eyni dövrünə nisbətən 103 faiz artmışdır.

2022-ci ilin 23-24 may tarixlərində Şamaxı şəhərində təşkil edilmiş Türk Dövlətləri Təşkilatının Turizm üzrə Nazirlərinin 7-ci iclasında Şamaxı şəhəri 2023-cü il üçün "Türk dünyasının turizm paytaxtı" seçilmişdir. Bu məqsədlə də Şamaxıda və müvafiq ərazilərdə bu mövzuda tədbirlər keçirilmişdir. Tədbirlər zamanı da Şamaxı rayonu barədə məlumatları əks etdirən tarixi məkanlar, istirahət mərkəzləri və digər turizm sahələri barədə geniş məlumatlar əks olunmuş videoçarxlar nümayiş etdirilmiş, məlumatlar verilmişdir. Bunlar da Azərbaycanın dilbər guşələrindən olan qədim tarixə malik olan Şamaxının adət-ənənələrinin, mədəniyyətinin, tarixinin, turizm imkanlarının tanınması istiqamətində görülən işlər sırasına daxil edilir.

Pandemiyadan sonra hər il Şamaxıda Üzüm və Şərab Festivallarının keçirilməsi də buraya turist axınlarına səbəb olmuşdur. Belə festivallar Dövlət Turizm Agentliyi və Şamaxı Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə Şamaxı rayonunun Meysəri kəndində baş tutmuşdur. "Şirvan şərabları" MMC-nin üzümçülük və şərabçılıq kompleksinin ərazisində təşkil olunan festivallarda ziyarətçilər üzüm istehsalı və şərabçılıq, Azərbaycanın turizm potensialı ilə daha yaxından tanışlıq imkanı qazanmaqla, müxtəlif əyləncə və şou proqramları da izləmiş olurlar. Festivalda yerli və xarici istehsalçıların şərab məhsullarının dequstasiyaları təşkil edilməklə, şərab evlərinin maraqlı hekayələrini izləmək imkanı yaradılır. Ölkəmizin ayrı-ayrı bölgələrindən olan üzüm emalı və şərab

istehsalı zavodları çeşidli şərəblərini da bu festivalda nümayiş etdirilir, ziyarətçilər bəyəndikləri məhsulları ən sərfəli qiymətə əldə edə bilirlər

Son illər Şamaxıda təşkil olunan Hava Şarları Festivallarının da əsas məqsədi ölkəmizin, o cümlədən festivalın keçirildiyi Şamaxı rayonunun turizm potensialına töhfə verməkdir.

Baş tutan uçuşlar zamanı Şamaxının Meysəri kəndi üzərindən səmaya müxtəlif rəng, forma və dizaynda hava şarları qalxaraq bu mənzərə izləyicilərində unudulmaz təəssüratlar yaradır.

İlk gündən bu festivalda iştirak edən hər bir kəsə bu böyük marağa səbəb olmaqla ərazini görmək imkanı əldə etmiş olurlar.

Hazırda respublikamızın hər bir regionu kimi Şamaxı da öz yeni bir dinamik inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Azərbaycanın tarixinə, mədəniyyətinə və incəsənətinə xüsusi diqqət yetirilir ki, bunların sayəsində zəngin təbiətə malik ölkəmizin turizm potensialı daha da artır. Cənab Prezidentin diqqət və qayğısı nəticəsində qədim tarixi-mədəni irsə malik, öz turizm potensialı və coğrafi mövqeyi ilə fərqlənən Şamaxı rayonu da gündəngünə inkişaf edir. Dövlət Başçısının təşəbbüsü ilə Şamaxı Cümə məscidində, Pirsaat Baba ziyarətgahında, Şahxəndan türbəsində və digər tarixi-mədəni abidələrdə aparılmış yenidənqurma işləri xalqımızın mənəvi dünyasına verilmiş yüksək qiymətlə yanaşı, turizm sahəsinin də inkişafında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının tarixi (2003-2016). 2 cildə, II cild. İlham Əliyev dövrü. Bakı, ATİ, 2016, 716 s.

2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi Azərbaycan regionları. Bakı, 2016, 820 s.

3. Azərbaycan Respublikası. Dövlət statistika Komitəsi Şamaxı Rayon statistika İdarəsi Şamaxı rayonunun 2003-2020-ci illər statistik göstəriciləri. Şamaxı, 2021, 84 s.

4. Əliyev İlham inkişaf-məqsədimizdir. Bakı, Azər nəşr, 2018, 400 s.

5. 2013-cü ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunları və 2014-cü ildə qarşıda duran vəzifələr haqqında rayon icra hakimiyyətinin başçısı Asif Ağayevin hesabat məruzəsi. Şirvan qəzeti №1-2(6506) 2014, s.4.

6. Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısının yanında Şuranın iclas protokolu (№04.22. 02.2012-cı il). Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı, Fond 30, siyahı 1, iş № 178 , vərəq- 20

7. Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısının yanında Şuranın iclas protokolu (№04. 22 fevral 2013-cü il). Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı, Fond 30, siyahı 1, iş № 228 , vərəq- 49

8.Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısının yanında Şuranın iclas protokolu (№09.17 may 2005-ci il).Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı, Fond30, siyahı1, iş № 41, vərəq- 7

9.Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısının yanında Şuranın iclas protokolu (№04.19fevral 2016-ci il).Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı, Fond 30, siyahı 1, iş № 321, vərəq- 69

10.Şamaxı ildən-ilə turistlər üçün daha cəlbedici məkana çevrilir. Şirvan, 2020, s.10.

11.Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısı yanında Şuranın iclas protokolu (№18.30 .09.2016-cı il) Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı Fond30. siyahı1, iş № 335, vərəq- 36

12. Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısı yanında Şuranın iclas protokolu (№18.09 .07.2016-cı il). Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı Fond30. siyahı1, iş № 335 . vərəq- 36

13.Şamaxı rayonu İcra hakimiyyəti başçısı yanında Şuranın iclas protokolu (№13.19 .07.2016-cı il) Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Şamaxı filialı Fond30. siyahı1. iş №330, vərəq-16